

DDC УДК 330. 373.2

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ НАУКОВЦІВ ЛАБОРАТОРІЇ ІНСТИТУТУ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ – УКРАЇНСЬКОМУ ДОШКІЛЛЮ

Наталія Гавриш,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник
лабораторії дошкільної освіти і виховання,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м.Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-9254-558,
n.rodinaga@ukr.net

Ольга Рейпольська,

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання
Інститут проблем виховання НАПН України,
м.Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-5524-7110,
odrplsk@ukr.net

Анотація: лабораторія дошкільної освіти і виховання активно позиціонує себе як науково-методичний центр з дослідження актуальних проблем дошкільної освіти, розробки, обґрунтування та впровадження у практику роботи закладів дошкільної освіти педагогічних інновацій. У статті представлено сутність інноваційних проєктів, що здійснювалися за ініціативою та під керівництвом наукових співробітників лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України протягом останнього десятиліття.

Ключові слова: інноваційні проєкти; дошкільна освіта; актуальні проблеми дошкільної освіти.

INNOVATIVE PROJECTS OF SCIENTISTS OF THE LABORATORY OF THE INSTITUTE OF EDUCATION PROBLEMS – UKRAINIAN PRESCHOOL

Natalia Gavrish,

Doctor of Pedagogical Sciences, Chief Researcher,
Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORSID ID 0000-0002-9254-558
n.rodinaga@ukr.net

Olga Reipolska,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the laboratory of preschool education and upbringing,

Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORSID ID 0000-0002-5524-7110,
odrplsk@ukr.net

Abstract: *The laboratory of preschool education and upbringing positions itself as a scientific and methodological center for the study of current problems of preschool education, development, justification and implementation of pedagogical innovations in the practice of preschool education institutions. The article presents the essence of innovative projects carried out on the initiative and under the guidance of researchers of the Laboratory of Preschool Education and Upbringing of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine during the last decade.*

Keywords: *innovative projects; pre-school education; current issues of preschool education.*

Актуальність дослідження. Значення інноваційної діяльності в союзі науковців і практиків для успішності модернізаційних процесів у вітчизняній дошкільній освіті – надзвичайне. Особливо в наш час стрімких змін, складних соціально-економічних викликів, на які має вчасно реагувати освіта (Калуська, 2010).

Розвиток інноваційних процесів у дошкільній освіті на часі є об'єктивною закономірністю, що зумовлюється: інтенсивним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах людського буття; оновленням змісту філософії сучасної освіти, центром якої стає особистість як національний капітал; гуманістичним характером взаємодії учасників навчально-виховного процесу; спрямованістю професійної діяльності педагога на формування творчої особистості вихованця, готовності діяти в нових соціально-економічних умовах (Орлова, 2018).

Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих вчителів і цілих колективів. Цей процес не може бути стихійним, він потребує управління (Гавриш, 2018; Калуська, 2010).

Лабораторія дошкільної освіти і виховання – один з двох наукових центрів (інший – лабораторія психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України), що опікуються проблемами дошкільного дитинства. Традиційно співробітники лабораторії дошкільної освіти і виховання, на основі вивчення сучасної ситуації у закладах дошкільної освіти, ініціюють та очолюють експериментально-дослідну діяльність за участі педагогів-практиків, педагогічних колективів, результатом чого стають педагогічні інновації з оптимізації освітнього процесу, ефективні освітні технології та дидактичні засоби (Радкевич, 2018).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних засад інноватики дало змогу не лише визначитися із сутністю інноваційних процесів у цілому (В.Бондар, І.Волков, Л.Карамушка, Ю.Конаржевський, В.Крижко, Н.Николенко, В.Стаднік, Є.Хриков, М.Щетінін, В.Яковлева) (Радкевич;

Стадник, 2006; Ткаченко, 2018; Яковлева), і в дошкільній освіті, зокрема (І.Дичківська, К.Крутій), проаналізувати нормативно-правові (Наказ МОН України Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, 2017; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року) та технологічні аспекти впровадження інновацій у практику роботи дошкільних закладів(Радкевич; Стадник, Йохна 2006; Ткаченко, 2018). У центрі уваги науковців – інновації як результат творчої діяльності, спрямованої на вироблення, створення і поширення нових видів продукції; розробка інноваційних технологій, втілення новітніх підходів, організаційних форм і методів управління освітнім процесом в освітніх закладах, у тому числі й закладах дошкільної освіти. Ученими виведено закономірності розвитку інноваційних процесів в освіті, зумовлені оновленням змісту філософії сучасної освіти з її гуманістичними цінностями; необхідністю постійного підвищення рівня активності та професійної відповідальності педагога як здатності відповідати на виклики сучасного світу; готовністю прогресивних педагогів діяти в нових соціально - економічних умовах; інтенсивним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах людського буття. Не лише спостереження за інноваційними процесами в системі дошкільної освіти, а й активна участь у них протягом тривалого часу дає нам право зробити висновок про відсутність цілісності та системності у розробці, обґрунтуванні та впровадженні інновацій у практику роботи дошкільних закладів. Що і пояснює необхідність єдності зусиль науковців і практиків у розвитку педагогічних інновацій у системі дошкільної освіти.

Формулювання мети статті. Метою статті є презентування інноваційних проєктів, започаткованих та керованих науковими співробітниками лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, що здійснювалися протягом останнього десятиліття.

Методи дослідження. Серед методів дослідження – *теоретичні* – аналіз нормативно-правових документів, психологічної, педагогічної та методичної літератури, що дало можливість дослідити теоретичні засади інноватики; *практичні*: ретроспектива інноваційних проєктів, аналіз результатів упровадження педагогічних інновацій у практику роботи дошкільних закладів; інтерв'ювання педагогів щодо ефективності інноваційних технологій, засобів навчання і розвитку дітей.

Партнерами науковців лабораторії в інноваційних проєктах та дослідно-експериментальній діяльності виступали педагогічні колективи дошкільних закладів різних типів майже з усіх областей України.

Результати дослідження. Інноваційна діяльність в освіті ґрунтується на осмисленні педагогічного досвіду практиків задля досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики. Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені.

Інноваційна педагогічна діяльність здійснюється в освітніх закладах різного типу, так і в закладах нового типу в різних формах – у форматі експериментально-дослідної роботи, педагогічного експерименту, узагальнення передового педагогічного досвіду тощо (Стадник, Йохна, 2006; Ткаченко, 2018). Всі названі форми об'єднує націленість на перевірку ефективності різних педагогічних впливів, тобто змісту, методів, прийомів, форм організації освітньо-виховного процесу.

Як ми же відзначали, експериментально-дослідницька діяльність є важливою складовою діяльності наукових співробітників лабораторії. Протягом останнього десятиліття було реалізовано різні за змістом, формою, сутністю інноваційні проекти Всеукраїнського рівня. Інноваційні проекти за змістовими і структурними ознаками відповідали сучасним вимогам до експериментально-дослідної діяльності (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Радкевич, Стадник, Йохна, 2006; Ткаченко, 2018), мали відповідні складники (об'єкт і предмет, мета дослідження; визначення завдань і формулювання гіпотези; розроблення і/чи вибір конкретних методик і методів дослідження; поетапна реалізація програми дослідження; експертиза її ефективності. Коротко прокоментуємо їх сутність.

З травня 2012 року по грудень 2017 року на базі закладів дошкільної освіти Рівненської (НВК № 1 м. Рівного), Закарпатської (ЗДО № 23 м. Мукачева), Донецької (ЗДО № 47, ЗДО № 67 м. Краматорська), Луганської (ЗДО № 39, ЦРД № 40 м. Луганська) областей здійснювалась науково-дослідницька діяльність з теми «Формування світогляду старших дошкільників засобами художнього слова в інтегрованому просторі дошкільного закладу» (науковий керівник Н.Гавриш).

Метою і завданнями дослідження було передбачено вивчення місця художнього слова в системі цінностей дітей дошкільного віку, їх педагогів і батьків; визначення ролі художнього слова як чинника формування й водночас елемента дитячої картини світу сучасних дошкільнят; розробку моделі інтегрованого простору дошкільного закладу, педагогічні умови реалізації принципу інтеграції змісту дошкільної освіти в різних формах освітнього процесу; проведення «інвентаризації» літературних творів, осучаснення кола літературного читання дітей дошкільного віку; розробку інноваційних підходів до роботи з літературними текстами та збагачення палітри відповідних методів і прийомів.

У напрямі створення інтегрованого простору дошкільного закладу було розроблено: *методику проведення інтегрованих занять у різних вікових групах, технологію блочно-тематичного планування на основі методичного конструктору, технологію складання інтелектуальних карт, технологію інформаційно-ігрової творчості* на основі коректурних таблиць та багато інших засобів і способів, що дало змогу допомогти педагогам навчитися реалізовувати принцип інтеграції в освітньому процесі дошкільного закладу (Гавриш, 2010; Гавриш, 2017; Брежнева, 2015).

Іншою ключовою ідеєю та напрямом науково-дослідної діяльності стала розробка інноваційної *технології роботи з літературними текстами*. Вихідними щодо того стали твердження про залежність якості засвоєння літературного твору від готовності дитини до його сприйняття, прийняття й активного творчого со-діяння з літературними персонажами чи в середовищі, відображеному в ньому. Отже, в результаті дослідження було доведено, що адекватний виховний та розвивальний вплив літературного мистецтва стає можливим за умови забезпечення активного сприйняття твору, максимально повного емоційного переживання й проживання подій, взаємин, почуттів, про які в ньому йдеться, заснованих на його розумінні. Педагогам було запропоновано розроблену *технологію планування й проведення занять інтегрованого типу на основі чи із застосуванням літературних творів* з урахуванням специфіки кожного; урізноманітнено палітру способів ознайомлення дітей з художнім словом. Усвідомлення необхідності осучаснення, оновлення як репертуару літературних творів для дошкільнят, так і самих способів проведення відповідних занять спричинило розробку інноваційних дидактичних засобів – навчально-методичних посібників «Розумне виховання сучасних дошкільнят» (Рейпольська, 2017), «Веселі казкарики» (Гавриш, Бадер, Стаєнна, 2017), «Вчимося розповідати» (Богуш, Гавриш, 2013) та інші.

Проведене контрольне дослідження динаміки переконливо довело позитивний вплив застосованих підходів до організації освітнього процесу, розроблених моделей, дидактичних засобів тощо.

За час експериментально-дослідної роботи було підготовлено і захищено кандидатські дисертаційні дослідження: І. Кіндрат «Управління освітнім процесом у дошкільному навчальному закладі на засадах інтеграції» (2013 р.), Х. Барни «Виховання ціннісного ставлення до книги у дітей старшого дошкільного віку» (2014 р.).

Протягом 2014-2018 років на базі дошкільних навчальних закладів Житомирської області (ДНЗ №№ 33,49, 57,65,71 м. Житомира, ДНЗ №№ 17, 18 м. Коростень), міста Києва (дошкільне відділення ПП «Спеціалізована школа «Тріумф»), ЗДО № 67 м. Краматорська, ЗДО № 3 м. Слов'янська Донецької області здійснювалася експериментально-дослідна робота Всеукраїнського рівня з теми «Формування екологічно, економічно й соціально доцільної поведінки дошкільників у контексті освіти для сталого розвитку» (науковий керівник проекту Н.Гавриш).

Мета дослідження полягала, в першу чергу, у визначенні готовності педагогів до реалізації у роботі з дітьми завдань освіти для сталого розвитку. На той час в Україні, яка лише у 2011 році долучилась до цього прогресивного світового руху, не було спеціальної програми для дошкільних закладів, до того ж традиційна модель навчання кардинально відрізнялася від педагогіки емпіризму як філософії освіти для сталого розвитку.

У процесі експериментально-дослідної роботи було розроблено та апробовано навчально-методичний комплекс для забезпечення широкого

впровадження ідей і змісту освіти для сталого розвитку в дошкільну освіту України, представлений навчально-методичними посібниками для дітей старшого («Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» – 2015 р.), середнього («Діємо разом» – 2016 р.), молодшого віку («Маленькі люди великого світу» – 2017 р.), в тому числі, змістом тематичних днів, алгоритмом і змістом організації двотижневої освітньої роботи для кожної теми, спрямованої на формування сталих моделей поведінки; формами і змістом аудиту (способом самообстеження, самодослідження) для дітей; парціальною програмою «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» для всіх вікових груп (2019 р.).

Нова освітня стратегія дала можливість педагогам переосмислити власний стиль життя, погляди, поведінку, налаштувала на розвиток творчого потенціалу. У дошкільних закладах, які брали участь у проведенні дослідно-експериментальної роботи, визначено позитивну динаміку рівнів сформованості у дітей старшого дошкільного віку соціально-, економічно- й екологічно доцільної поведінки дітей; вмотивованості педагогів і батьків на впровадження ідей освіти для сталого розвитку у власне життя. Педагоги і батьки експериментальних ЗДО підтвердили, що діти в цілому оволоділи навичками, орієнтованими на сталий розвиток (сформовані навички раціонального споживання води і паперу, культурного спілкування: привітання, висловлення прохання і пропонування допомоги; навички співробітництва дітей у різних видах діяльності), почали виявляти небайдужість, бажання брати активну участь у спільній праці з дорослими, проявляти відповідальність та працелюбність при виконанні завдань тощо.

Стало традиційним для дошкільних закладів, які були експерименті, проведення благодійних акцій. Активна участь батьків в акціях зі збору макулатури, використаних батарейок, благоустрою майданчиків підкреслила безмежну творчість і бажання бути не тільки спостерігачами, а й учасниками процесу долучення до сталого стилю життя.

Накопичений під час експериментально-дослідної роботи прогресивний досвід вихователів і педагогічних колективів ЗДО пізніше було представлено в науково-методичному журналі видавництва МЦФЕР «Методична скарбничка вихователя», на Всеукраїнських науково-практичних конференціях і науково-методичних семінарах, що дало змогу збагатити практику впровадження ідей освіти для сталого розвитку в роботу вітчизняних дошкільних закладів.

Протягом звітнього періоду продовжувалася робота з підготовки педагогів дошкільної освіти через систему тренінгів до впровадження навчально-методичного комплексу «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку». Так, тільки за час інноваційного проекту було проведено 24 тренінги Всеукраїнського рівня на платформі громадської організації «Вчителі - за демократію і партнерство» та освітній платформі «Критичне мислення» при Інституті педагогіки НАПН України. Навчання пройшли понад вісімсот вихователів. До того ж було проведено низку методичних семінарів з педагогами експериментальних ЗДО.

За час науково-дослідної роботи підготовлено і захищено кандидатську дисертацію С.А.Іванчук «Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури споживання» (2017 р.); кандидатську дисертацію Н.М.Міської з теми «Підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти до формування у старших дошкільників навичок, орієнтованих на сталі розвиток» (2018 р.); кандидатську дисертацію Ю.Б.Семеняко «Формування у старших дошкільників культури споживання медіа продукції» (2019 р.).

З січня 2016 до грудня 2018 років відбувалася науково-дослідна робота з теми «Теорія і практика соціалізації старших дошкільників у дошкільних початкових закладах» (науковий керівник О.Рейпольська) на базі чотирнадцяти дошкільних закладів Закарпатської, Донецької Київської, Рівненської областей. Діяльність науковців спрямовувалася на дослідження теоретичних засад соціалізаційних процесів на етапі дошкільного дитинства, уточнення сутності ключових понять дослідження (соціалізація, соціальна компетентність, соціальна активність, соціальний досвід, соціально-комунікативні вміння, соціальна обізнаність». Серед завдань дослідно-експериментальної роботи було визначення концептуальних засад побудови освітнього процесу на основі дитиноцентричного підходу, сприятливого для збагачення соціальних уявлень дітей та їхнього соціального досвіду в різних видах діяльності; підтримки ровесницьких стосунків; розробки та апробації *технології організації проєктної діяльності*. Протягом 2016-2019 років на шпальтах журналу «Методична скарбничка вихователя» видавництва МЦФЕР друкувалися методичні розробки майже п'ятдесяти проєктів, що успішно були апробовані вихователями дошкільних закладів з різних областей України.

Особливу увагу було приділено розробці засобів формування соціальних уявлень дітей, зокрема навально-методичних комплектів «Сонечко мандрує Україною», комплект сюжетних картин для старших дошкільників «Прогулянки місцем» та інші (Богущ, Гавриш, 2013; Гавриш, 2018; Гавриш, Бадер, Стасна, 2017).

Було розроблено, обґрунтовано та експериментально доведено ефективність педагогічних умов розвитку ровесницьких стосунків дітей як надпредметного способу організації освітнього процесу, основним результатом якого стають не окремі навчальні досягнення, а засвоєння дошкільниками соціокультурних норм, сформована соціалізована поведінка, розвинені базові особистісні якості. Серед педагогічних умов – гнучкість свідомої позиції дорослого як партнера та організатора дитячого співтовариства; домінування мікрогруп як способу організації дітей для виконання освітніх завдань; повернення дітей обличчям один до одного у просторовому та змістовому плані.

Важливим доробком стала розробка правил взаємодії дітей у їх спільному проживанні в групі. Методичні рекомендації щодо прийняття дітьми правил набули широкого розповсюдження у дошкільних закладах.

Інноваційний проєкт Всеукраїнського рівня «Становлення і розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу» (науковий керівник Н.Гавриш) реалізовувався протягом трьох років з січня 2019 до 2021 на базі тридцяти семи

дошкільних закладів (групи раннього віку комунальних, приватних ЗДО, НВК, центрів раннього розвитку, дитячих будинків) Донецької, Закарпатської, Житомирської, Івано-Франківської, Київської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької областей.

Мета інноваційного проекту полягала в теоретично обґрунтуванні та експериментальній перевірці змісту, форм та методів психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів на засадах особистісно зорієнтованого підходу.

Основним припущенням було таке, що ефективні умови для формування особистості дитини на ранніх етапах онтогенезу створюватимуть: оптимізована програма особистісного розвитку дитини раннього віку, що забезпечує зміст освітнього процесу; технологія «живого планування» освітнього процесу та осучаснене навчально-методичне забезпечення форм і методів його реалізації; розроблена і впроваджена модель розвивального середовища групи раннього віку.

Наукова обґрунтованість дослідної діяльності була обумовлена покладеними в її основу: методологічними підходами (системним, особистісно зорієтованим, діяльним, компетентнісним); концепціями, присвяченими вивченню особливостей формування особистості дитини (І. Бех); науковими концептуальними підходами до організації роботи в групах раннього віку сучасних ЗДО (Бех, 2013; Гавриш, 2020).

Серед важливих напрямків експериментального дослідження— характеристика умов, у яких відбувається становлення і розвиток особистості дитини раннього віку (розвивальне середовище груп раннього віку ЗДО різних типів), оцінка рівнів розвитку дітей раннього віку (фізичного, художньо-естетичного, соціального, комунікативно-мовленнєвого), вивчення готовності вихователів груп раннього віку до побудови освітнього процесу на засадах особистісно зорієтованого підходу.

На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, знайомства з практикою організації освітнього процесу в групах раннього віку було обґрунтовано необхідність, з огляду на багатоаспектність досліджуваної проблеми, застосування полікритеріального підходу. Розроблено критеріально-діагностичний апарат та методичний інструментарій для вивчення організації освітнього середовища, освітнього процесу в групах раннього віку, дослідження рівнів розвиненості і навченості дітей третього року життя в таких аспектах: фізичний, художньо-естетичний, комунікативно-мовленнєвий і соціальний розвиток, готовності вихователів груп раннього віку упроваджувати особистісно зорієтований підхід до організації життєдіяльності дітей (Гавриш, Рагозіна, Васильєва, 2020; Гавриш, 2017).

На допомогу вихователям груп раннього віку розроблено практичні матеріали: методичні розробки з організації адаптаційного періоду, планування й організації освітньо-виховного процесу в групах раннього віку на початковий рік, психолого-педагогічні рекомендації для батьків із забезпечення супроводу процесу особистісного зростання малюка в умовах взаємодії родинного й

суспільного виховання, зібрано дидактичні матеріали з організації рухової діяльності, мовленнєвої роботи та художньо-естетичної діяльності дітей, що в процесі й результаті експериментально-дослідної роботи з дітьми переконливо підтвердили свою ефективність (Гавриш, 2020; Гавриш, Рагозіна, Васильєва, 2020; Гавриш, 2017). За час здійснення інноваційного проєкту науковці лабораторії надавали постійну консультативну допомогу педагогам груп раннього віку, було проведено три Всеукраїнські науково-практичні конференції та науково-методичні семінари з актуальних проблем педагогіки раннього дитинства.

Інноваційним проєктом «Створення індивідуального розвивального середовища дошкільника в закладах дошкільної і позашкільної освіти» (науковий керівник О.Рейпольська), що реалізовувався протягом 2019-2021 років, було охоплено заклади дошкільної освіти Києва (ЗДО № 100, НВК «Загальноосвітній навчальний комплекс «Європейська школа «Михаїл» I – III ступенів, ясла-садок»), Київської області (ЗДО № 7 «Перлінка» м. Буча, ЗДО № 1 «Лісова пісня» та ЗДО 4 «Казка» м. Ірпінь), Полтавської області (ЗДО № 5 «Сонечко» м. Пирятин).

Наукова обґрунтованість запропонованого дослідження зумовлена покладеними в її основу: методологічними підходами (системним, особистісно-орієнтованим, культурологічним, компетентнісним); науковими концептуальними підходами до організації суспільної дошкільної освіти (Бех, 2013; Гавриш, Рагозіна, Васильєва, 2020; Кремень, 2005).

Теоретичним підґрунтям вивчення проблеми проєктування освітнього середовища в ЗДО як засобу особистісного розвитку дитини старшого дошкільного віку становлять наукові доробки вчених, виконаних у межах проблематики щодо: психологічної теорії особистості (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); розвитку особистості у дошкільному віці (Л. Артемова, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивир); особистісно-орієнтовані підходи до розвитку особистості (І. Бех, І. Якименська); модернізації дошкільної системи освіти (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко та ін.).

Мета науково-дослідної роботи полягала в розробці та експериментальній перевірці технологій проєктування освітнього середовища у закладі дошкільної освіти для індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку.

В процесі науково-дослідної діяльності розкрито особливості проєктування освітнього середовища в ЗДО; обґрунтовано та експериментально перевірено технології проєктування освітнього середовища в ЗДО як засобу індивідуального розвитку дитини старшого дошкільного віку. Суттєвим для педагогів і батьків стали розроблені науковцями рекомендації щодо проєктування і насичення розвивального середовища. Персональний простір сучасної дитини старшого дошкільного віку визначено як *фізичний* (тіло, предметне і природне середовище, люди, які оточують, різні заняття тощо) і *психологічний* (емоційна забарвленість життя, стиль відносин оточуючих до дитини і між собою тощо). До того ж персональний простір, на думку

М. Осоріної, має складну систему координат, яку малюк засвоює з початку раннього дитинства, передусім на підсвідомому рівні. *Просторові координати* (знайомі місця, шляхи, предмети, дерева тощо) допомагають дитині зорієнтуватися на місці і реалізувати свою фізичну активність, випробувати себе в цьому аспекті; *соціальні координати* (норми, правила, заборони, ритуали тощо) допомагають здебільшого розібратися в життєвих колізіях, конкретних ситуаціях, учасником яких є дитина. *Духовно-моральні координати* (ієрархія цінностей навколишнього світу, зразки і прецеденти взаємодії людей, форми їхньої поведінки тощо) дають змогу дошкільнику зрозуміти важливі принципи побудови міжособистісних стосунків.

У процесі реалізації названого інноваційного проекту було заявлено новітні підходи до трактування поняття освітнього простору, який здійснювався з позицій, пов'язаних із сучасним розумінням освіти (освіта – формування людиною образу свого Я»), тобто не тільки як особливі сфери соціального життя, а й середовища як чинника освіти. Значимим для педагогів висновком стало розуміння освітнього простору в контексті трикомпонентної взаємодії суб'єктів освітнього простору як єдиного процесу цілеспрямованого формування особистості дитини (активний педагог, активна дитина, активне середовище між ними). Для вихователів дошкільних закладів підготовлено методичні рекомендації «Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти».

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, інноваційна педагогічна діяльність є основою оновлення змісту і процесу роботи освітніх закладів, чинником розвитку освітніх систем. Її результат визначають структурні та змістові зміни в роботі закладу, освітньої системи, а за певних умов – створення якісно нової педагогічної практики – авторського закладу чи радикального реформування усієї освітньої системи.

Інноваційні проекти, ініційовані та керовані науковцями лабораторії дошкільної освіти і виховання, в процесі яких розробляли теоретичні та технологічні аспекти досліджуваної проблеми, сприяли не лише просуненню в теорії дошкільної освіти, а й оптимізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти відповідно до викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Дієприписи у вихованні і розвитку особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб.наук.праць*. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. С.6-15.
2. Богуш А., Гавриш Н. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів: навч.-метод.посібник Київ: МЦФЕР-Україна, 2013.
- 3.Гавриш Н., Безсоннова О.Організація роботи груп раннього віку: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Дошкільне виховання*, 2020. № 5. С.3-7.
4. Гавриш Н., Пометун О., Саприкіна О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. для дошк. закладів. Київ: ЛІРА, 2014.

5. Гавриш Н.В., Рагозіна В.В., Васильєва С.А. Стан розвитку дітей в групах раннього віку в закладах дошкільної освіти: результати констатувального експерименту. *Український педагогічний журнал*, 2020. № 3. С.4-7.
6. Гавриш Н., Рейпольська О. Дозвольте увійти. Допоможемо дитині соціалізуватися в дитячо-дорослому співтоваристві. *Дошкільне виховання*, 2017. № 5. С.2-5.
7. Гавриш Н., Рейпольська О. Проектування освітнього середовища ЗДО на засадах індивідуалізації та диференціації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Зб. наук. праць. Вип.22. Київ: ІПВ НАПН України. С.44-56.
8. Гавриш Н. Технологія літературного проекту: як допомогти дитині відкрити важливі смисли за допомогою художнього твору? *Мистецтво і освіта*, 2018. № 3. С.19-26.
9. Горобець Д. Менеджмент освітніх інновацій як основа управління розвитком педагогічного коледжу. *Наука і освіта*, 2010. № 7. С. 64-67.
10. Гавриш Н., Бадер С., Стаєнна О. Казкові стежиночки Знайомимо дітей середнього дошкільного віку з художнім словом: навч-метод комплект. Київ: Генеза, 2017.
11. Калуська Л., Отрощенко М. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід. Посібн. на допомогу дошкільним працівникам. Мандрівець, 2010.
12. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ: Грамота, 2005.
13. Наказ МОН України Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності 11.07.2017 № 994.
14. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
15. Орлова О. Досвід роботи педагогів Житомирщини. *Дошкільне виховання*. 2018. №3. С. 6-7.
16. Радкевич Н. Сутність інноваційної педагогічної діяльності. URL: <https://vseosvita.ua/library/sutnist-innovacijnoi-pedagogicnoi-dialnosti-89296.html>
17. Рейпольська О. Лабораторія дошкільної освіти і виховання: науково-дослідна діяльність з реформування змісту дошкільної освіти України. *Сучасний освітній процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук-практ. конференції ІПВ НАПН України за 2016 р.* Івано-Франківськ: НАІР, 2017. С.237-242.
18. Розумне виховання сучасних дошкільнят / За ред. О. Брежнєвої. Київ: Слово. 2015.
19. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: кол. монографія / за заг.ред. О. Рейпольської. Київ.-Кропивницький : Імекс, 2018.
20. Стадник В.В., М. Йохна. Інноваційний менеджмент. Київ: Академвидав, 2006.
21. Ткаченко В. Інноваційна діяльність у закладах освіти. *Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 10 С. 44-46.
22. Яковлева В., Ніколенко Н. Особливості педагогічної інноваційної діяльності. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/118.pdf>

REFERENCES

1. Beh, I. (2013) Prescriptions in education and personality development. Theoretical and methodological problems of education of children and students: collection of scientific works. Kirovograd: Imex-LTD, 6-15 [in Ukrainian].
2. Bogush, A., Gavrish, N. (2013). We learn to tell. Compilation of stories based on a series of plot pictures based on literary works: textbook. Kyiv: ICFER-Ukraine [in Ukrainian].
3. Gavrish, N., Bezsonnova, O. (2020). Organization of early age groups: problems and ways to solve them. *Preschool education*, 5, 3-7 [in Ukrainian].
4. Gavrish, N., Pometun, O., Saprykina, O. (2014). Preschoolers - education for sustainable development: teaching method. way. for boards. institutions. - Kyiv: LIRA [in Ukrainian].

5. Gavrish, N.V., Ragozina, V.V., Vasilieva, S.A. (2020). The state of development of children in early age groups in preschool institutions: the results of the observational experiment. *Ukrainian pedagogical journal*, 3, 4-7 [in Ukrainian].
6. Gavrish, N., Reipolska, O. (2017). Let me in. Let's help the child to socialize in the children's and adult community. *Preschool education*, 5, 2-5 [in Ukrainian].
7. Gavrish, N., Reipolska, O. Designing the educational environment of ZDO on the basis of individualization and differentiation. *Theoretical and methodological problems of raising children and students*. Coll. Science. wash. Issue 22. Kyiv: IPV NAPS of Ukraine, 44-56 [in Ukrainian].
8. Gavrish, N. (2018). Literary project technology: how to help a child discover important meanings through a work of art? *Art and education*, 3, 19-26 [in Ukrainian].
9. Sparrow, D. (2010). Management of educational innovations as a basis of management of development of pedagogical college. *Science and education*, 7, 64-67 [in Ukrainian].
10. Fabulous trails (2017). Introduce middle school children with the artistic word: *teaching method set* / N. Gavrish, S. Bader, O. Steenna. Kyiv: Genesis [in Ukrainian].
11. Kaluska, L., Otroshchenko, M. (2010) Innovations in preschool. *Programs, technologies, projects, ideas, experience. Manual to help preschool workers*. Mandrivetc [in Ukrainian].
12. Kremen, V. (2005) Education and science in Ukraine - innovative aspects. Strategy. Realization. Results. Kyiv: Diploma [in Ukrainian].
13. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine On Amendments to the Regulations on the Procedure for Carrying Out Innovative Educational Activities 11.07.2017 № 994 [in Ukrainian].
14. National strategy of education development in Ukraine for the period up to 2021. URL <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].
15. Orlova, O. (2018) Experience of teachers of Zhytomyr region. *Preschool education*, 3, 6-7 [in Ukrainian].
16. Radkevych, N. The essence of innovative pedagogical activity. URL: <https://vseosvita.ua/library/sutnist-innovacijnoi-pedagogicnoi-dialnosti-89296.html> [in Ukrainian].
17. Reipolska, O. (2017) Laboratory of preschool education and upbringing: research activities to reform the content of preschool education in Ukraine. *Modern educational process: essence and innovative potential: materials report. science-practice. IPV NAPS Conference of Ukraine for 2016*. Ivano-Frankivsk: NAIR, 237-242 [in Ukrainian].
18. Smart education of modern preschoolers (2015). *For order. O. Brezhneva*. Kyiv: Word, 176 [in Ukrainian].
19. Socialization of children of senior preschool age in the conditions of school (2018): *col. monograph / for ed. O. Reipolska*. Kyiv.-Kropyvnytskyi: Imex [in Ukrainian].
20. Stadnik, V.V., Johna, M. (2006). Innovation management. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
21. Tkachenko, V. (2018). Innovative activity in educational institutions. *Investments: practice and experience*, 10, 44-46 [in Ukrainian].
22. Yakovleva, V., Nikolenko, N. Features of pedagogical innovation. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/118.pdf> [in Ukrainian].